

ПРЕПОРЪКИ ЗА ЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ

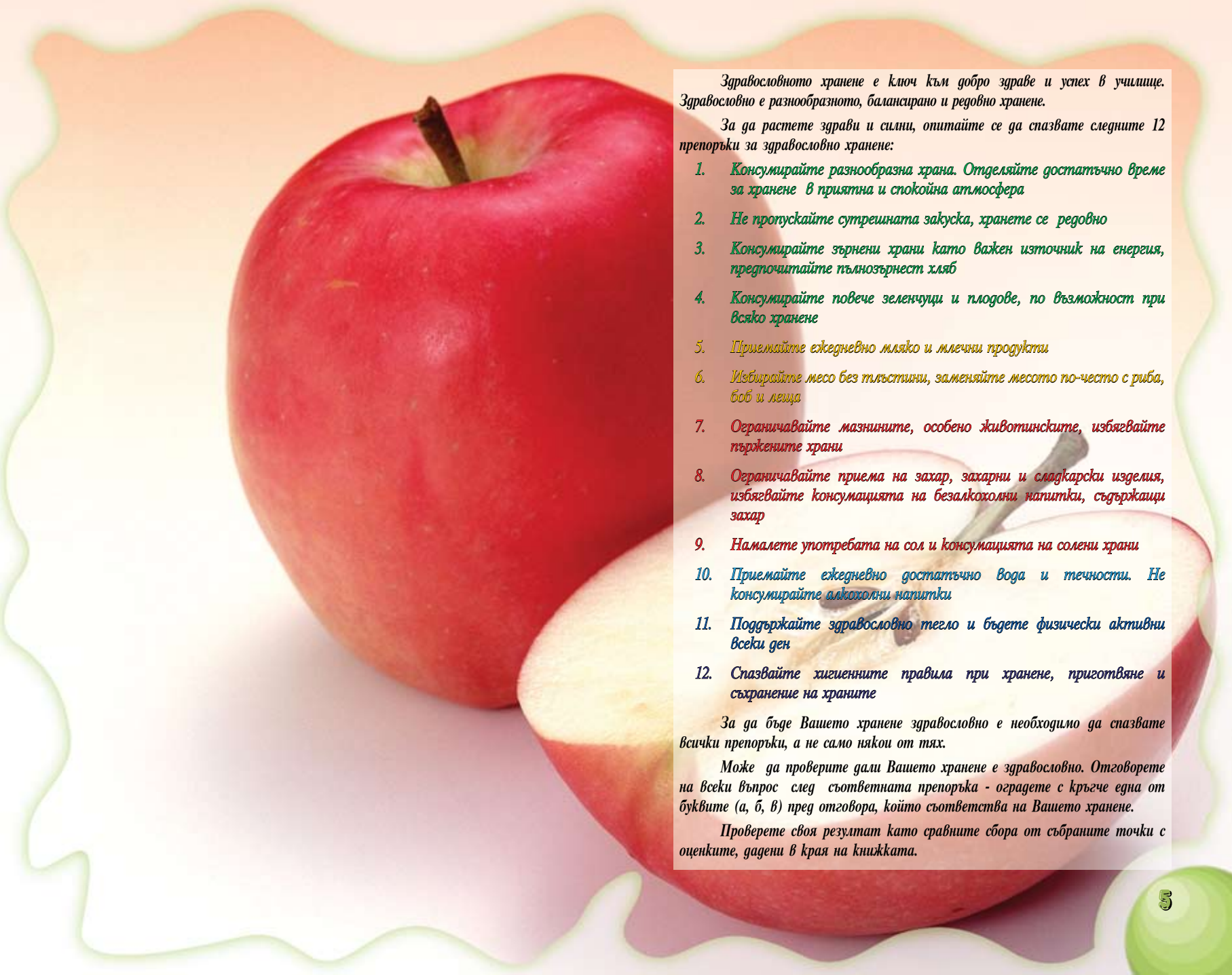
за ученици на 7-19 години
в България

МИНИСТЕРСТВО НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО
НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ПО ОПАЗВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНОТО ЗДРАВЕ

София, 2008

Здравословното хранене е ключ към добро здраве и успех в училище. Здравословно е разнообразното, балансирано и редовно хранене.

За да растете здрави и силни, опитайте се да спазвате следните 12 препоръки за здравословно хранене:

1. *Консумирайте разнообразна храна. Отделяйте достатъчно време за хранене в приятна и спокойна атмосфера*
2. *Не пропускайте сутреината закуска, хранете се редовно*
3. *Консумирайте зърнени храни като важен източник на енергия, предпочитайте пълнозърнест хляб*
4. *Консумирайте повече зеленчуци и плодове, по възможност при всяко хранене*
5. *Приемайте ежедневно мляко и млечни продукти*
6. *Избирайте месо без тлъстини, заменяйте месото по-често с риба, боб и леща*
7. *Ограничавайте мазнините, особено животинските, избягвайте пържените храни*
8. *Ограничавайте приема на захар, захарни и сладкарски изделия, избягвайте консумацията на безалкохолни напитки, съдържащи захар*
9. *Намалете употребата на сол и консумацията на солени храни*
10. *Приемайте ежедневно достатъчно вода и течности. Не консумирайте алкохолни напитки*
11. *Поддържайте здравословно тегло и бъдете физически активни всеки ден*
12. *Спазвайте хигиенните правила при хранене, приготвяне и съхранение на храните*

За да бъде Вашето хранене здравословно е необходимо да спазвате всички препоръки, а не само някои от тях.

Може да проверите дали Вашето хранене е здравословно. Отговорете на всеки въпрос след съответната препоръка - оградете с кръгче една от буквите (а, б, в) пред отговора, който съответства на Вашето хранене.

Проверете своя резултат като сравните сбора от събраните точки с оценките, дадени в края на книжката.

Въпрос 1.

Спомнете си какви храни консумирахте вчера?

- а.** Храни от първите 4 групи
- б.** Храни от 2-3 групи
- в.** Храни само от една група

Препоръка 1

КОНСУМИРАЙТЕ РАЗНООБРАЗНА ХРАНА. ОТДЕЛЯЙТЕ ДОСТАТЪЧНО ВРЕМЕ ЗА ХРАНЕНЕ В ПРИЯТНА И СПОКОЙНА АТМОСФЕРА

Балансираното и разнообразно хранене е вашият незаменим помощник, за да растете здрави и силни, бързи и смели, да запомняте по-лесно уроците в училище. Храненето е балансирано, когато с храните приемате нищо много, нищо малко, а колкото ни е необходимо енергия и хранителни вещества. Няма хранителен продукт или група храни, които да включват всички хранителни вещества в нужните количества. Ето защо, за постигане на балансирано хранене е добре да консумирате разнообразни храни.

Храните, които трябва да приемате всеки ден се включват в следните 4 групи:

1. Зърнени храни (хляб, ориз, макарони, спагети, царевича, овесени ядки, зърнени закуски) и картофи;
2. Зеленчуци и плодове;
3. Мляко, сирене, кашкавал, извара;
4. Месо, риба, яйца, боб, леща, ядки (орехи, бадеми, лешници и др.).

Тези храни са много важни за растежа и здравето и затова консумирайте ежедневно поне по една храна от всяка група.

Храните и напитките, които трябва да консумирате в по-малки количества са включени в останалите две групи:

5. Мазнини (масло, мас, слънчогледово олио, царевично олио, зехтин, маргарин);
6. Захарни и сладкарски изделия (бонбони, шоколад, вафли, пасти, торти, баклава, тудумбички, халва, локум и много други) и напитки със захар.

Храненето заедно със семейството у дома или с приятели в училище създава настроение и доставя удоволствие. Хранете се без да бързате, това е време, когато може да се радвате на хубавата храна и на добрата компания.

Препоръка 2

НЕ ПРОПУСКАЙТЕ СУТРЕШНАТА ЗАКУСКА, ХРАНЕТЕ СЕ РЕДОВНО

Сутрешната закуска е много важна, тъй като след дългия нощен сън се нуждаете от зареждане с енергия и хранителни вещества. Тя е чудесно начало на деня и Ви дава енергия за учене, игри и спорт. За закуска сутрин избирайте мляко със зърнена закуска и плод, сандвич със сирене или кашкавал, сандвич с шунка, яйца, чаша прясно или кисело мляко, плодове или натурален плодов сок.

Нашето тяло се нуждае непрекъснато от енергия, затова е важно да се храним редовно. Освен закуската, не пропускайте и другите основни хранения – обяд и вечеря, за да се чувствате бодр и през целия ден. За подкрепителни закуски между основните хранения избирайте пресен плод, натурален плодов сок, кисело мляко с плодове, прясно мляко с какао, зърнени десертни блокчета, малък сандвич с пълнозърнест хляб и др.

Въпрос 2.

Какво обичайно закусвате?

- а.** Сандвич
- б.** Кифла или баничка
- в.** Зърнена закуска с прясно мляко и плод
- г.** Не закусвам

Въпрос 3.

Консумирахте ли хляб вчера?

- а.** Да, само бял хляб
- б.** Да, бял и пълнозърнест хляб
- в.** Не

Препоръка 3

КОНСУМИРАЙТЕ ЗЪРНЕНИ ХРАНИ КАТО ВАЖЕН ИЗТОЧНИК НА ЕНЕРГИЯ, ПРЕДПОЧИТАЙТЕ ПЪЛНОЗЪРНЕСТ ХЛЯБ

Зърнените храни (хляб, макарони, спагети, ориз, царевича, овесени ядки и др.) и картофите са основни растителни храни за човека, доставят хранителни вещества и основна част от енергията за деня. Пълнозърнестите храни (пълнозърнест пшеничен и ръжен хляб, жито, царевича, кафяв ориз, овесени ядки и др.) са по-богати на хранителни вещества - растителни влакнини, витамини и много минерални вещества, полезни за здравето.

- Включвайте ежедневно в менюто си хляб, други зърнени храни или картофи ;
- Избирайте по-често пълнозърнести храни, препоръчително е поне половината от хляба, който консумирате, да е пълнозърнест;
- Консумирайте картофите варени или печени, избягвайте пържените картофи и чипс;
- Ограничавайте консумацията на тестени храни, които са с високо съдържание на мазнини (пържени лекици и понички, баница, тупманик, милинки и др.).

Въпрос 4.

Консумирахте ли зеленчуци и плодове днес?

- а.** Да, на всяко хранене*
- б.** Само веднъж*
- в.** Не*

Препоръка 4

**КОНСУМИРАЙТЕ ПОВЕЧЕ ЗЕЛЕНЧУЦИ И ПЛОДОВЕ,
ПО ВЪЗМОЖНОСТ ПРИ ВСЯКО ХРАНЕНЕ**

Плодовете и зеленчуците са едни от най-полезните храни. Те са богати на много витамини, минерални вещества, влакнини и биологично активни вещества, които са необходими за дейността на организма, за растежа и развитието, устойчивостта срещу болести. От зеленчуците и плодовете не се пълнее, тъй като те съдържат много вода, нямат мазнини и са бедни на енергия.

- *Консумирайте зеленчуци и плодове всеки ден, по възможност при всяко хранене;*
- *Яжте разнообразни зеленчуци и плодове – зелени, жълти, оранжеви, червени;*
- *Консумирайте зеленчуци в салати, ястия, сандвичи, тестени закуски;*
- *Избирайте пресни плодове вместо сладкиши за десерт и подкрепителна закуска.*

Препоръка 5

ПРИЕМАЙТЕ ЕЖЕДНЕВНО МЛЯКО И МЛЕЧНИ ПРОДУКТИ

Въпрос 5.

Консумирахте ли мляко или млечни продукти днес?

- а. Да, 3 - 4 пъти*
- б. Само веднъж*
- в. Не*

Киселото и прясното мляко и млечните продукти (сирене, кашкавал, извара) са ценна храна за децата. Млякото и млечните продукти са най-добрият източник на лесно усвоим калций, богати са на белтък и витамини, които осигуряват растежа и здравината на костите и зъбите.

Киселото мляко, традиционна българска храна, е особено добър избор, защото има специално значение за здравето – подобрява храносмилането и повишава защитата срещу болести.

- Всеки ден консумирайте 3 - 4 пъти мляко или млечни продукти;*
- Избирайте кисело и прясно мляко с ниско съдържание на мазнини (1,5 - 2%);*
- Предпочитайте млечни продукти с ниско съдържание на мазнини и сол (извара с намалено съдържание на мазнини, свежо краве сирене, обезсолено краве сирене).*

Въпрос 6.

Консумирахте ли риба през последната седмица?

- а. Да, 2 пъти*
- б. Само веднъж*
- в. Не*

Препоръка 6

ИЗБИРАЙТЕ МЕСО БЕЗ ТЛЪСТИНИ, ЗАМЕНЯЙТЕ МЕСОТО ПО-ЧЕСТО С РИБА, БОБ И ЛЕЩА

Животинските храни - месо, риба, яйца, както и някои растителни храни – боб, леща, соя, ядки, са богати на белтък и са много важни за здравето и растежа. Месото и рибата съдържат и лесно усвоимо желязо - важен елемент за изграждане на червените кръвни телца, за устойчивостта срещу инфекции, за подобряване на вниманието и силата. В рибата има ценни мазнини, полезни за дейността на мозъка и сърцето.

Поне един от тези продукти трябва да се приема ежедневно.

- Консумирайте птиче месо без кожа (пилешко, пуешко и др.) и червени меса без тлъстини (телеуико, говеждо, свинско, агнешко);*
- Избягвайте и ограничавайте консумацията на колбаси, които са с високо съдържание на мазнини и сол;*
- Консумирайте риба един – два пъти седмично;*
- Консумирайте боб или леща един - два пъти седмично;*
- Ядките (орехи, бадеми, лешници, фъстъци) консумирайте неосолени;*
- Консумирайте поне 5 яйца през седмицата (в това количество се включват и яйцата от различни ястия и десерти).*

Въпрос 7.

Консумирахте ли пържени храни през последната седмица?

- а. Да, всеки ден*
- б. Само веднъж*
- в. Не*

Препоръка 7

ОГРАНИЧАВАЙТЕ МАЗНИНИТЕ, ОСОБЕНО ЖИВОТИНСКИТЕ, ИЗБЯГВАЙТЕ ПЪРЖЕНИТЕ ХРАНИ

Мазнините са необходими за човешкия организъм, както и останалите хранителни вещества. Те са най-богатият източник на енергия, помагат за усвояване на важни витамини - А, D, Е и К.

Консумацията на голямо количество мазнини води до наднормено тегло и затлъстяване. Животинските мазнини и твърдите маргарини не се препоръчват, тъй като съдържат вещества, които при висок прием могат да доведат до заболявания на кръвоносните съдове и сърцето.

Освен в маслото, олиото и видимите мазнини в месото, в някои храни като чипс, снакс, торти, вафли, колбаси, пържени закуски, сосове, салати с майонеза и др. се съдържат и "скрити" мазнини.

За да намалите мазнините е полезно да спазвате следните препоръки:

- Избирайте храни с ниско съдържание на мазнини - нискомаслено мляко и млечни продукти, постни меса;*
- Ограничавайте консумацията на колбаси, сладкарски и тестени изделия, като торти, кексове, млинки и др.;*
- Ограничавайте консумацията на продукти, съдържащи твърди маргарини - бисквити, вафли, сухи пасти и др.;*
- Избягвайте пържените храни;*
- Предпочитайте растителните мазнини (слънчогледово, царевично олио, зехтин и др.) пред животинските мазнини (масло, мас и др.).*

Въпрос 8.

Колко често консумирате безалкохолни напитки със захар?

- а. Всеки ден**
- б. 2-3 пъти седмично**
- в. 1-2 пъти месечно**

Препоръка 8

ОГРАНИЧАВАЙТЕ ПРИЕМА НА ЗАХАР, ЗАХАРНИ И СЛАДКАРСКИ ИЗДЕЛИЯ, ИЗБЯГВАЙТЕ КОНСУМАЦИЯТА НА БЕЗАЛКОХОЛНИ НАПИТКИ, СЪДЪРЖАЩИ ЗАХАР

Захарта придава приятно чувство за сладост, снабдява бързо с енергия и затова храните и напитки, съдържащи захар са често предпочитани. Честата и в големи количества консумация на бонбони, вафли, шоколад, сладкиши и други сладки храни и напитки не е полезна за зъбите и може да доведе до повишаване на теглото. Пчелиният мед съдържа полезни вещества и е за предпочитане пред захарта при подслаждане.

- *Опитайте се да не подслаждате млякото и чая със захар. Ако подслаждате предпочитайте пчелен мед, но не прекалявайте и с него;*
- *Избягвайте честата употреба на безалкохолни напитки, съдържащи захар, предпочитайте чешмяна и минерална вода;*
- *Предпочитайте натурални плодови сокове без добавена захар пред соковете и нектарите, подсладени със захар;*
- *За десерт избирайте плодове вместо пасти и торти;*
- *Избягвайте честия прием на съдържащи захар храни и напитки между отделните хранения.*

Въпрос 9.

Солите ли допълнително храната преди да сте я опитали?

- а. Да, винаги*
- б. Не*
- в. Да, понякога*

Препоръка 9

НАМАЛЕТЕ УПОТРЕБАТА НА СОЛ И КОНСУМАЦИЯТА НА СОЛЕНИ ХРАНИ

Солта съдържа натрий и хлор, които са важни за редица дейности на организма, но прекалената консумация на сол и солени храни може да доведе до загуба на калций от костите и повишаване на кръвното налягане. Освен добавената сол при приготвяне на храната, с високо съдържание на сол са преработените храни като: чипс, колбаси, консервирани меса, консервирана риба, сирена, туршии, сухи супи, солени закуски, кетчуп, сосове, като подправки и др.

Вкусовото предпочитание към солени храни може да се промени чрез постепенно намаляване консумацията на сол.

- Намалете консумацията на консервирани храни, колбаси, солена риба, туршии;*
- Избягвайте да солите допълнително храната;*
- Вместо със сол, овкусявайте храната с лимонен сок, оцет, растителни подправки.*

Въпрос 10.

*Колко вода и течности пиете
ежедневно?*

- а.** 2-3 чаши вода и течности
- б.** не се сецам да пия вода и течности
- в.** 6-8 чаши вода и течности

Препоръка 10

**ПРИЕМАЙТЕ ЕЖЕДНЕВНО ДОСТАТЪЧНО ВОДА
И ТЕЧНОСТИ. НЕ КОНСУМИРАЙТЕ АЛКОХОЛНИ
НАПИТКИ**

Водата е жизнено необходима. Обезводняването, предизвикано от недостатъчен прием на вода и течности, води до намаляване на умствената и физическата активност, нарушаване на вниманието, умора и главоболие. Децата са особено чувствителни към обезводняването.

Най-доброто средство за утоляване на жаждата е обикновена питейна вода, както и нискоминерализирани минерални води. Напитките, като чай, айрян и натурални плодови сокове без захар, съдържат полезни хранителни вещества.

- *Пийте всеки ден поне 6-8 чаши вода и течности (1,5 - 2 литра), което включва вода, мляко, сок, чай, супи и др.;*
- *Приемайте вода редовно в малки количества през целия ден преди да се почувствате жадни;*
- *Пийте повече вода при висока температура на околната среда и при усилена физическа дейност;*
- *Предпочитайте чешмяна или минерална вода пред безалкохолни напитки и плодови сокове, съдържащи захар или други подсладители;*
- *Пийте вода и течности с умерена температура, избягвайте много студени и горещи напитки.*

Организмът на децата и младите хора е особено чувствителен към въздействието на алкохола. Алкохолът уврежда мозъка, черния дроб и други важни органи. Дори в малки количества при деца, алкохолът може да предизвика отравяне. Затова, не консумирайте алкохолни напитки – концентрати (водка, уиски, ракия и др.), вино, бира, коктейли, съдържащи алкохол.

Въпрос 11.

Колко време на ден отделяте за физическа активност или спорт?

- а. около 30 минути*
- б. над 1 час*
- в. не спортувам, рядко играя навън*

Препоръка 11

ПОДДЪРЖАЙТЕ ЗДРАВΟΣЛОВНО ТЕГЛО И БЪДЕТЕ ФИЗИЧЕСКИ АКТИВНИ ВСЕКИ ДЕН

Здравословното тегло е много важно за дълготрайно добро здраве. Поддържането на нормално тегло се постига чрез баланс между приетата храна и изразходваната енергия при физическа активност.

Както наднорменото тегло, така и поднорменото тегло могат да бъдат причина за сериозни здравни проблеми. Поднорменото тегло е свързано с нисък прием на жизнено важни хранителни вещества, намалена защита срещу инфекции. Моднието увлечение при момичетата по прекалено слабите фигури, постигнати чрез строги диети и гладуване, може да доведе до сериозни увреждания на органите и заболявания, като анорексия и булимия. Наднорменото тегло и затлъстяването са свързани, както с прекомерно хранене, така и с ниска физическа активност и представляват риск за здравето.

За да бъдете с нормално тегло, добро здраве и самочувствие, бъдете физически активни поне един час всеки ден. Физическата активност трябва да бъде удоволствие и забавление. Ходете пеша, играйте и спортувайте, по възможност на открито. Намалете времето, прекарано пред телевизора и компютъра.

Необходимо е теглото да се контролира редовно с помощта на личния лекар и родителите.

Децата над 14 години могат да направят това и сами като използват приложения disk за определяне на Индекса на телесна маса и таблица:

ТАБЛИЦА: МЕЖДУНАРОДНИ КРИТЕРИИ ЗА ОЦЕНКА НА ТЕГЛО ПРИ ДЕЦА НА 7 - 19 ГОДИНИ

(по Индекс на телесна маса за съответната възраст /ИТМ/ СЗО, 2007)

Възраст (години, месеци)	ИТМ за съответната възраст тегло(кг)/рост (м) ²				ИТМ за съответната възраст тегло(кг)/рост (м) ²			
	Подноормено тегло (пог стойността)	Нормално тегло	Свърхтегло	Затлъстяване (над стойността)	Подноормено тегло (пог стойността)	Нормално тегло	Свърхтегло	Затлъстяване (над стойността)
	Момчета				Момчета			
7 год. 0 мес.	13,10	13,10 – 17,00	17,01 – 19,00	19,00	12,70	12,70 – 17,30	17,31 – 19,80	19,80
7 год. 6 мес.	13,20	13,20 – 17,20	17,21 – 19,30	19,30	12,80	12,80 – 17,50	17,51 – 20,10	20,10
8 год. 0 мес.	13,30	13,30– 17,40	17,41 – 19,70	19,70	12,90	12,90 – 17,70	17,71 – 20,60	20,60
8 год. 6 мес.	13,40	13,40– 17,70	17,71 – 20,10	20,10	13,00	13,00 – 18,00	18,01 – 21,00	21,00
9 год. 0 мес.	13,50	13,50 – 17,90	17,91 – 20,50	20,50	13,10	13,10 – 18,30	18,31 – 21,50	21,50
9 год. 6 мес.	13,60	13,60 – 18,20	18,21 – 20,90	20,90	13,30	13,30 – 18,70	18,71 – 22,00	22,00
10 год. 0 мес.	13,70	13,70 – 18,50	18,51 – 21,40	21,40	13,50	13,50 – 19,00	19,01 – 22,60	22,60
10 год. 6 мес.	13,90	13,90 – 18,80	18,81 – 21,90	21,90	13,70	13,70 – 19,40	19,41 – 23,10	23,10
11 год. 0 мес.	14,10	14,10 – 19,20	19,21 – 22,50	22,50	13,90	13,90 – 19,90	19,91 – 23,70	23,70
11 год. 6 мес.	14,20	14,20 – 19,50	19,51 – 23,00	23,00	14,10	14,10 – 20,30	20,31 – 24,30	24,30
12 год. 0 мес.	14,50	14,50 – 19,90	19,91 – 23,60	23,60	14,40	14,40 – 20,80	20,81 – 25,00	25,00
12 год. 6 мес.	14,70	14,70 – 20,40	20,41 – 24,20	24,20	14,70	14,70 – 21,30	21,31 – 25,60	25,60
13 год. 0 мес.	14,90	14,90 – 20,80	20,81 – 24,80	24,80	14,90	14,90 – 21,80	21,81 – 26,20	26,20
13 год. 6 мес.	15,20	15,20 – 21,30	21,31 – 25,30	25,30	15,20	15,20 – 22,30	22,31 – 26,80	26,80
14 год. 0 мес.	15,50	15,50 – 21,80	21,81 – 25,90	25,90	15,40	15,40 – 22,70	22,71 – 27,30	27,30
14 год. 6 мес.	15,70	15,70 – 22,20	22,21 – 26,50	26,50	15,70	15,70 – 23,10	23,11 – 27,80	27,80
15 год. 0 мес.	16,00	16,00 – 22,70	22,71 – 27,00	27,00	15,90	15,90 – 23,50	23,51 – 28,20	28,20
15 год. 6 мес.	16,30	16,30 – 23,10	23,11 – 27,40	27,40	16,00	16,00 – 23,80	23,81 – 28,60	28,60
16 год. 0 мес.	16,50	16,50 – 23,50	23,51 – 27,90	27,90	16,20	16,20 – 24,10	24,11 – 28,90	28,90
16 год. 6 мес.	16,70	16,70 – 23,90	23,91 – 28,30	28,30	16,30	16,30 – 24,30	24,31 – 29,10	29,10
17 год. 0 мес.	16,90	16,90 – 24,30	24,31 – 28,60	28,60	16,40	16,40 – 24,50	24,51 – 29,30	29,30
17 год. 6 мес.	17,10	17,10 – 24,60	24,61 – 29,00	29,00	16,40	16,40 – 24,60	24,61 – 29,40	29,40
18 год. 0 мес.	17,30	17,30 – 24,90	24,91 – 29,20	29,20	16,40	16,40 – 24,80	24,81 – 29,50	29,50
18 год. 6 мес.	17,40	17,40 – 25,20	25,21 – 29,50	29,50	16,50	16,50 – 24,90	24,91 – 29,60	29,60
19 год. 0 мес.	17,60	17,60 – 25,40	25,41 – 29,70	29,70	16,50	16,50 – 25,00	25,01 – 29,70	29,70

Индексът на телесна маса лесно ще определите чрез приложения Диск.

Въпрос 12.

Измивате ли плодовете и зеленчуците преди консумация?

а. Да

б. Не

в. Понякога

Препоръка 12

СПАЗВАЙТЕ ХИГИЕННИТЕ ПРАВИЛА ПРИ ХРАНЕНЕ, ПРИГОТВЯНЕ И СЪХРАНЕНИЕ НА ХРАНИТЕ

Включвайте се в избора на менюто, в пазаруването и приготвянето на храната вкъщи. Това е чудесен начин да изберете и пригответе, както пълноценни, така и предпочитани от Вас храни.

Освен пълноценна, храната трябва да е и безопасна. Храната може да се замърси на всеки етап от нейното приготвяне, съхранение и консумиране. Спазването на хигиенните правила при хранене и приготвяне на храната е важно условие за добро здраве.

Как да предпазим храните от замърсяване:

- *Мийте ръцете си преди хранене;*
- *Използвайте при хранене индивидуални прибори и съдове;*
- *Не консумирайте храни с изтекъл срок на годност;*
- *Измивайте добре плодовете и зеленчуците преди консумация;*
- *Избягвайте контакт между сурови и готови за консумация храни при тяхната обработка и съхранение;*
- *Съхранявайте храните в хладилника опаковани, в затворени кутии или покрити.*

ПИРАМИДА ЗА ЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ

Пирамидата за здравословно хранене представлява картинно изображение на основните препоръки за хранене. Тя ще ви помогне за здравословен избор на храни.

Пирамидата е разделена на сектори, които включват 6 групи храни: зърнени храни (хляб, ориз, макаронени продукти, царевича, овесени ядки, зърнени закуски) и картофи; зеленчуци и плодове; мляко и млечни продукти; храни богати на белтък - месо, риба, яйца, бобови храни и ядки; добавени мазнини (масло, мас, слънчогледово олио, зехтин, маргарин и други); захар и захарни продукти, сладкарски изделия. Големината на секторите съответства на съотношението на препоръчаните количества за консумация при децата в тази възраст.

Групи храни са разпределени в три пояса, оцветени в сигналните цветове на светофара. В зеления пояс на основата на пирамидата са включени растителните храни, които представляват основния дял от общото количество на ежедневната храна. В жълтия пояс се намират храните от животински произход, които са важни за здравословното хранене на децата, но трябва да се консумират в по-малки количества. В този пояс са също растителните масла и млечното масло, препоръчвани като основни добавени мазнини при децата, но с тяхната консумация трябва да се внимава, тъй като мазнините са най-богатите на енергия храни. В червения пояс, на върха на пирамидата са разположени храните, чиято консумация децата трябва да ограничават – пържените и богатите на животински мазнини храни, захарните и сладкарските продукти.

Под пирамидата ще видите препоръчаните за ежедневен прием осем чаши вода. Фигурите на играещите и тичащи деца показват голямото значение на физическата активност за растежа, развитието и здравословното телло.

Примерно меню за ученици на 7-13 години

Закуска

Зърнена закуска с ядки, сушени плодове и прясно мляко (250 г)

Подкрепително хранене

Ябълка (200 г) (сезонен плод)

Обяд

Супа картофена, поръсена със сирене (150 г)

Пилешки гърди на скара (80 г)

Гарнитура: върху лист от зелена салата – домати, краставици, настъргани моркови, парченца червена чушка, парченца маслини (100 г)

Хляб пълнозърнест (50 г)

Плодова салата (150 г)

Подкрепително хранене

Банан (200 г) + кисело мляко (150 мл)

Вечеря

Пюре от спанак с яйце (1 брой) и сирене (200 г)

Хляб пълнозърнест (50 г)

Мляко с ориз (150 г)

Химичен състав: Енергийна стойност – 1882 ккал, белтък (14.3 % от общата енергийна стойност, Е%), мазнини г (27.5 Е%), въглехидрати (58.2 Е%), влакнини – 32.6 г, натрий – 1510 г, калций – 980 мг, желязо – 10.6 мг, цинк – 8.3 мг, витамин А - 2131 мкг РЕ, витамин Е – 16.5 мг, витамин В1 – 1.0 мг, В2 – 1.9 мг, ниацин – 28.8 мг, витамин В6 – 3.0 мг, фолат – 334 мкг, витамин В12 – 2.2 мкг, витамин С – 150 мг

Примерно меню за ученици на 14-19 години

Закуска

Покрит сандвич с пастет от крема сирене, домати, чушка, магданоз (120 г)

Айрян (200 мл)

Подкрепително хранене

Грозде (250 г) (сезонен плод)

Обяд

Супа леца (150 г)

Риба бяла печена (100 г) с гарнитура варени картофи и лук (50 г)

Салата моркови, зеле, копър, сок от лимон (100 г)

Хляб пълнозърнест (50 г)

Печена тиква с мед и орехи (150 г)

Подкрепително хранене

Кисело мляко с плодове (150 г)

Зърнено десертно блокче (50 г)

Вечеря

Яйца по панагюрски (2 яйца + 150 г кисело мляко) (250 г)

Шопска салата (120 г)

Хляб пълнозърнест (50 г)

Портокал (150 г)

Химичен състав: Енергийна стойност – 2760 ккал, белтък (13.7 % от общата енергийна стойност, Е%), мазнини (28.4 Е%), въглехидрати (57.9 Е%), влакнини – 49.1 г, натрий – 2484 г, калций – 1463, желязо – 17.7 мг, цинк – 14.0 мг, витамин А - 4058 мкг РЕ, витамин Е – 23.3 мг, витамин В1 – 1.9 мг, В2 – 2.7 мг, ниацин – 28.8 мг, витамин В6 – 3.3 мг, фолат – 355 мкг, витамин В12 – 4.1 мкг, витамин С – 299 мг

Отговори на въпросите от теста:

1. а. Отличен избор - 3 т.
б. Може по-добре - 2 т.
в. Лош баланс - 0 т.
2. а. Добре - 2 т.
б. Може по-добре - 1
в. Отличен избор - 3 т.
г. Нездравословен избор - 0 т.
3. а. Добър избор - 2
б. Отличен избор - 3 т.
в. Нездравословен избор - 0 т.
4. а. Отличен избор - 3т.
б. Може по-добре - 1 т.
в. Нездравословен избор - 0 т.
5. а. Отличен избор - 3 т.
б. Може по-добре - 1 т.
в. Нездравословен избор - 0 т.
6. а. Отличен избор - 3 т.
б. Добър избор - 2 т.
в. Нездравословен избор - 0 т.
7. а. Нездравословен избор - 0 т.
б. Добър избор - 2 т.
в. Отличен избор - 3 т.
8. а. Нездравословен избор - 0 т.
б. Може и по-добър избор - 1 т.
в. Отличен избор - 3 т.
9. а. Нездравословен избор - 0 т.
б. Отличен избор - 3 т.
в. Не достатъчно добър избор - 1 т.
10. а. Не достатъчно добър избор - 2 т.
б. Нездравословен избор - 0 т.
в. Отличен избор - 3 т.
11. а. Не достатъчно добър избор - 1 т.
б. Отличен избор - 3 т.
в. Нездравословен избор - 0 т.
12. а. Отличен избор - 3 т.
б. Рисков избор - 0 т.
в. Не достатъчно добър избор - 1 т.

Оценка:)

От 25 до 36 точки

Вие имате отличен избор по отношение на здравословното хранене! Продължавайте така и в бъдеще!

От 13 до 24 точки

Вашият избор е добър, но може да бъде и по-добър!

По-малко от 12 точки

Вашият избор е добре да се промени, за да имате здравословно хранене!

Литература

1. Дулева В., Д. Байкова, Бл. Йорданов, Ст. Петрова, К. Ангелова, Кр. Ватралова, Д. Обчарова, Пл. Димитров, Д. Божилова. Национален мониторинг на храненето в България – прием на общи мазнини, мастни киселини и холестерол. – В: *Науката за хранене пред нови възможности и предизвикателства.* (Рег.) Б. Попов. Българско дружество по хранене и диететика, София, 2008
2. *Национален План за Действие „Храни и хранене” 2005-2010*, МЗ, 2006
3. Петрова С., К. Ангелова, А. Иванова и съвт., *Национално проучване на хранителния прием и хранителния статус на населението в България, 1998 г., Хигиена и здравеопазване 2000; XLIII, 3-4: 3-67*
4. Петрова С. *Съвременни проблеми на храненето на населението в България.* – В: *Науката за хранене в опазване на човешкото здраве.* (Рег.) Б. Попов. Българско дружество по хранене и диететика, София, 2004
5. Black RE, Michaelsen KF (Eds). *Public Health Issues in Infant and Child Nutrition. Nestle Nutrition Workshop Series, vol.48, Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, 2002*
6. Branca F, Nikogosian H and Lobstein T (Eds). *The Challenge of Obesity in the WHO European Region and the Strategies for Response. WHO Regional Office of Europe, 2007*
7. de Onis M, Onyango AW, Borghi E, Siyam A, Nishida C, Siekmann J. *Development of a WHO growth reference for school-aged children and adolescentsp Bulletin of the World Health Organization 2007;85:660-7.*
8. Falkner B, Michel S. *Obesity and other risk factors in children. Ethn Dis 1999; 9: 284-289*
9. *Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health. WHO, 2004*
10. Golden B. *Infancy, childhood and adolescence. In: Human Nutrition and Dietetics, 10th ed., Ed. J Garrow, W James, A Ralph. Churchill Livingstone, 2000; 449-464*
11. *Hendricks KM, Duggan C (Eds). Manual of Pediatric Nutrition. Fourth Edition, BC Decker, Hamilton, 2005*
12. *European Action Plan for Food and Nutrition Policy 2007-2012, WHO Regional Office for Europe, 2008*
13. *European Strategy for Child and Adolescent Health and Development. WHO Regional Office for Europe, 2005*
14. Lambert J, Agostoni C, Elmadfa I, Hulshof, Krause E, Livingstone B, Socha P, Pannemans D& Samartin S. *Dietary intake and nutritional status of children and adolescents in Europe. BJN 2004; vol. 92, Suppl.2: S147-S211*
15. *Martorell R, Haschke F (Eds). Nutrition and Growth. Nestle Nutrition Workshop Series, vol.47, Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, 2001*
16. *Ramakrishnan U (Edit). Nutritional Anemias. CRC Press LLC, Florida, 2001*
17. *Serra-Majem L, Ribas L, C Perez-Rodrigo et al. Determinants of Nutrient Intake among Children and Adolescents: Results from the en Kid Study. Ann Nutr Metab 2002; 46, Suppl.1: 31-38.*
18. *Vüeri FE, Gonzalez H. Adverse Outcomes of Poor Micronutrient Status in Childhood and Adolescence. Nutr Rev 2002; Vol. 60, 5: S77-83*
19. *Wabitsch M. Overweight and obesity in European children: definition and diagnostic procedures, risk factors and consequences for later health outcome. Eur J Pediatr 2000; 159, Suppl.1: S8-S13.*
20. *Yehuda S, Rabinovitz S and Mostofsky DI. Nutritional Deficiencies in Learning and Cognition. JPGN 2006; vol. 43, Suppl.3: S22-S25*

Съдържание

КОНСУМИРАЙТЕ РАЗНООБРАЗНА ХРАНА, ОТДЕЛЯЙТЕ ДОСТАТЪЧНО ВРЕМЕ ЗА ХРАНЕНЕ В ПРИЯТНА И СПОКОЙНА АТМОСФЕРА.....	7
НЕ ПРОПУСКАЙТЕ СУТРЕШНАТА ЗАКУСКА, ХРАНЕТЕ СЕ РЕДОВНО.....	9
КОНСУМИРАЙТЕ ЗЪРНЕНИ ХРАНИ КАТО ВАЖЕН ИЗТОЧНИК НА ЕНЕРГИЯ, ПРЕДПОЧИТАЙТЕ ПЪЛНОЗЪРНЕСТ ХЛЯБ.....	11
КОНСУМИРАЙТЕ ПОВЕЧЕ ЗЕЛЕНЧУЦИ И ПЛОДОВЕ, ...	13
ПО ВЪЗМОЖНОСТ ПРИ ВСЯКО ХРАНЕНЕ.....	13
ПРИЕМАЙТЕ ЕЖЕДНЕВНО МАЯКО И МАЕЧНИ ПРОДУКТИ	15
ИЗБИРАЙТЕ МЕСО БЕЗ ТЛЪСТИНИ, ЗАМЕНЯЙТЕ МЕСОТО ПО-ЧЕСТО С РИБА, БОБ И ЛЕЩА.....	17
ОГРАНИЧАВАЙТЕ МАЗНИНИТЕ, ОСОБЕНО ЖИВОТИНСКИТЕ, ИЗБЯГВАЙТЕ ПЪРЖЕНИТЕ ХРАНИ.....	19
ОГРАНИЧАВАЙТЕ ПРИЕМА НА ЗАХАР, ЗАХАРНИ И СЛАДКАРСКИ ИЗДЕЛИЯ, ИЗБЯГВАЙТЕ КОНСУМАЦИЯТА НА БЕЗААКОХОЛНИ НАПИТКИ, СЪДЪРЖАЩИ ЗАХАР.....	21
НАМАЛЕТЕ УПОТРЕБАТА НА СОЛ И КОНСУМАЦИЯТА НА СОЛЕНИ ХРАНИ.....	23
ПРИЕМАЙТЕ ЕЖЕДНЕВНО ДОСТАТЪЧНО ВОДА И ТЕЧНОСТИ. НЕ КОНСУМИРАЙТЕ АЛКОХОЛНИ НАПИТКИ.....	25
ПОДДЪРЖАЙТЕ ЗДРАВΟΣЛОВНО ТЕГЛО И БЪДЕТЕ ФИЗИЧЕСКИ АКТИВНИ ВСЕКИ ДЕН	27
СПАЗВАЙТЕ ХИГИЕННИТЕ ПРАВИЛА ПРИ ХРАНЕНЕ, ПРИГОТВЯНЕ И СЪХРАНЕНИЕ НА ХРАНИТЕ.....	31
ПИРАМИДА ЗА ЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ	32
Примерно меню за ученици на 7-13 години.....	34
Примерно меню за ученици на 14-19 години.....	35
Отговори на въпросите от теста	36
Литература.....	37

Експерти от НЦООЗ, разработили Препоръките за здравословно хранене: ст.н.с. г-р Ст. Петрова, гм, ст.н.с. К. Ангелова, гм, ст.н.с. г-р В. Дулева, гм, н.с. I ст. Д. Обчарова, г-р А. Рангелова, н.с. I ст. г-р Кр. Ватралова, гм, н.с. I ст Кр. Костадинова, ст.н.с. г-р Д. Байкова, гм, инж. М. Куртишева

Под редакцията на: ст.н.с. г-р Ст. Петрова, гм

Художник корица: Румен Коцев

Дизайн и предпечат: “Стоби БГ” ООД

Печат: “Дунав Прес” АД

ПРЕПОРЪКИ ЗА ЗДРАВΟΣЛОВНО ХРАНЕНЕ НА УЧЕНИЦИ НА 7-19 ГОДИНИ

Храненето е важен фактор за здравето. Основните препоръки за постигане на здравословно хранене включват разнообразие на храната, ежедневна консумация на повече зеленчуци и плодове, намаляване приема на мазнини, особено от животински произход, нисък прием на сол.

Във всяка възраст е възможно хранителните навици да бъдат повлияни в благоприятна насока и така да се намали рискът от болести.

Представени са 12 препоръки за здравословно хранене и практически подходи за тяхното постигане, които ще Ви помогнат за предпазване от заболявания, за укрепване на здравето и за успехи в училище.